

Mojca Novak
DOBER DAN, REVŠČINA
Socialna zbornica Slovenije, Zbirka Socialni izziv, Ljubljana 1994

Naslov nove knjige Mojce Novak je provokativen, a ga nekoliko omili že podnaslov: Dejstva, pristopi, politike. Kot pojasni avtorica v uvodu, je osnovna zamisel knjige, odpreti vrata na področje, ki že nekaj desetletij gnezdi v svetovnem družboslovju in je tako knjiga predvsem mozaik informacij o tistem, kar je bilo na področju proučevanja revščine narejenega na zahodu, z namenom pokazati, kaj vse bo potrebno v Sloveniji analizirati, da bi/bomo lahko dojali podobo revščine pri nas. Knjiga je v resnici natanko to, kar avtorica v uvodu napove: zbirka različnih razumevanj pojava revščine, različnih konceptov in pristopov k merjenju njenega obsega, različnih raziskav in njihovih rezultatov ter različnih državnih, administrativno postavljenih meja revščine in ukrepov boja proti revščini. Pred nami torej ni knjiga o revščini, ampak knjiga o raziskovanju in proučevanju revščine. Knjiga ni lahkotno branje, saj se mora bralec prebiti skozi množico različnih informacij, pogosto zelo razdrobljenih in detaljnih. Avtorici sicer ne gre odrekati truda pri poskusu sistematične ureditve posredovanih informacij, vendar ostaja dejstvo, da je bil njen trud le delno uspešen: v poskusu čim bolj celovito in vsestransko predstaviti posamezne pristope, zaide v podrobnosti, zaradi katerih se pogosto izgublja rdeča nit. Poleg tega se nekateri pristopi in koncepti v knjigi brez potrebe ponavljajo in tako preiskušajo pozornost (in potrpežljivost) bralca.

Že pregled kazala knjige Dober dan, Revščina nakazuje obsežnost in razčlenjenost vsebine, saj ima knjiga (brez uvoda in sklepa) nič manj kot osem poglavij, seznam tabel pa obeta kar enainosdeset (da, 81) tabel, povzetih po različnih virih, in dva grafična prikaza.

V prvem poglavju, pod naslovom Kvaliteta življenja in življenjska raven, avtorica opisuje razvoj t.i. socialnih kazalcev družbenega razvoja, ki so bili uvedeni kot dopolnilo ekonomskih kazalcev. Socialni kazalci so lahko objektivni ali subjektivni, pri čemer prvi merijo objektivno življenjsko raven oz. življenjske pogoje, drugi pa zadovoljstvo posameznikov s temi življenjskimi pogoji. Povezava med obema ni vedno enoznačna, saj podatki o dobrih življenjskih pogojih še ne pomenijo nujno tudi zadovoljstva posameznikov z njimi, torej visoke kvalitete življenja.

V drugem poglavju nas avtorica sooči s težavami pri opredelitvi revščine. Ker gre za mnogoplasten pojav z različnimi oblikami, so tudi pristopi k definiranju in proučevanju revščine zelo različni in pogosto odražajo prevladujoče vrednote družbenih okolij, iz katerih izhajajo - še posebej se to pokaže pri razlagah vzrokov za revščino ter pri konceptih, vezanih na revščino, kot npr. podrazred, kultura revščine, kultura odvisnosti ipd. Revščino je mogoče opazovati tudi preko odnosa revni - nerevni in tako skupaj z avtorico sledimo Gans-u, ki navaja šestnajst družbenih funkcij revščine (od ekonomskih, političnih, legitimizacijskih, do funkcije ohranjanja stabilnosti v družbi in kanalizacije konfliktov). Avtorica nato opiše tri temeljne pristope k proučevanju revščine. Prvi je koncept absolutne revščine, ki izhaja in (ne)zadovoljive osnovnih človeških potreb (potreb po hrani, obleki, bivališču, zdravju). Meja absolutne revščine je določena skozi oceno minimalnih stroškov za zadovoljitev osnovnih človeških potreb. Drugi, relativni, pristop k revščini skuša upoštevati tudi raznolikost potreb - tako v različnih družbenih okoljih kot v različnih obdobjih. Relativna revščina pomeni odstopanje od prevladujočih, povprečnih življenjskih stand-

ardov v določeni družbi, v smislu "ne imeti". Tretji pristop se imenuje subjektivna revščina in poudarja posameznikovo dojemanje situacije revščine. Omenimo še, da so simpatije avtorice knjige predvsem na strani relativnega pristopa k proučevanju revščine.

Kako meriti revščino, je naslov tretjega poglavja, ki ponuja obilico vprašanj in nekaj različnih odgovorov. Če si družboslovci in raziskovalci že pri opredelitvi revščine niso enotni, potem je jasno, da se težave pri merjenju (ugotavljanju obsega) revščine samo še povečujejo, saj se konceptualnim, vsebinskim težavam pridružijo še merske. Izmerjeni obseg revščine je lahko različen in je odvisen tako od tega, kako definiramo revščino, kot od tega, kako (s katerimi kazalci, na kakšen način) jo merimo. Eden od možnih načinov je, da obravnavamo revščino v okviru neenakosti (primerjanje spodnjih deset ali dvajset odstotkov prebivalstva z ostalimi), drugi, da ugotavljamo deleže dohodka, ki jih posamezniki in družine porabijo za osnovne življenjske potrebe ipd. V uporabi so tudi makro kazalci zadovoljenosti temeljnih človeških potreb v posamezni družbi. Najpogostejši parameter pri merjenju revščine je dohodek, čeprav tudi ta še zdaleč ni neproblematičen (meja revščine je pogosto določena kot del povprečnega ali minimalnega dohodka). Enota opazovanja je običajno družina ali pa gospodinjstvo (čeprav je možno, da so viri tudi znotraj družine in še bolj znotraj gospodinjstva neenako porazdeljeni).

V četrtem poglavju avtorica predstavi nekaj značilnih pristopov k analiziranju revščine. Častno mesto je namenjeno klasiku proučevanja revščine, angleškemu analitikumu Townsend-u in njegovemu konceptu revščine kot relativne deprivacije. Novakova povzema zanimivo in obsežno Townsendovo delo, v katerem so združeni različni vidiki revščine: objektivni (pomanjkanje virov), relativni (življenjski standard) in subjektivni (življenjski stil). Rezultat tako kompleksnega pristopa je znana in pogosto citirana Townsend-ova definicija revščine, po kateri so posamezniki in skupine revni, kadar občutijo pomanjkanje virov, s katerimi bi si lahko zagotovili ustrezno prehrano, sodelovali v aktivnostih in živeli v pogojih, ki so običajni za družbo, v kateri živijo. Njihovi viri so tako zelo nizko pod tistimi, ki jih povprečno obvladuje posameznik ali družina, da so v resnici izključeni iz običajnih življenjskih vzorcev, običajev in aktivnosti (str. 62). Novakova navaja obsežno lestvico kazalcev, ki jih je oblikoval Townsend (da bi lahko meril revščino, kot jo je definiral), ter detajlno povzema večino rezultatov njegove obsežne empirične raziskave, izvedene konec 60. let v Veliki Britaniji. Townsend-ova raziskava je potrdila, da je empirično izmerjen obseg revščine zelo odvisen od kazalcev, ki so uporabljeni (ali le-ti merijo le objektivno stanje ali tudi subjektivno percepcijo pomanjkanja). Kot ugotavlja Townsend in povzema Novakova, se ljudje, za katere se po objektivnih kazalcih ugotovi, da so revni, zelo pogosto ne počutijo revne ali/in imajo do revščine celo odklonilen odnos (negativno mnenje). Izmed Townsend-ovih ugotovitev, ki jih navaja Novakova, velja omeniti še eno: rizični faktorji za revščino v Veliki Britaniji (konec 60. let) so bili nezaposlenost, nizek dohodek, številčna družina in pripadnost etnični oz. rasni manjšini. No, Novakova predstavi še irsko raziskavo o revščini (ki je variacija Townsend-ove), skandinavsko pot pri raziskovanju akumulirane deprivacije (raziskave o življenjski ravni) ter nizozemski predlog številnih kazalcev, ki bi jih bilo potrebno vključiti v empirično raziskovanje revščine.

V petem poglavju nam avtorica knjige predstavi raziskave in avtorje, ki revščino zajamejo preko analiziranja neenakosti distribucije dohodkov v populaciji. Dohodek kot parameter ugotavljanja revščine je dovolj lahko merljiv in preverljiv kazalec, ki je sicer ilustrativen, vendar, kot avtorica

povzema različne kritike, sam po sebi redko zadosten. Prvi korak pri tovrstnem merjenju revščine je ugotavljanje porazdelitve dohodka v populaciji, naslednji pa določitev meje revščine znotraj te porazdelitve. Novakova navaja različne nacionalne kriterije meje revščine (določene na osnovi dohodka) in različne nacionalne raziskave ter njihove rezultate. Bolj zanimive ugotovitve opisanih raziskav se vežejo na dejavnike rizičnosti za revščino (najpogosteje: brezposelnost, sestava družine - posebej rizične so enoroditeljske družine, ki jih tvorijo ženske z otroki -, etnična pripadnost, nizka izobrazba, starost - upokojenci). Zanimiva je tudi ugotovitev, da je občasna revščina precej bolj pogost (in široko razpršen) pojav kot stalna revščina, kar pomeni, da precejšnji deli populacij v določenih življenjskih obdobjih (ciklih) lahko zapadejo v revščino, ki pa je začasne narave. Novakova posebej navaja tudi študije, ki se ukvarjajo s t.i. žensko revščino in revščino otrok. Od mednarodnih raziskav, ki se ukvarjajo z distribucijo dohodkov in jih Novakova v knjigi opisuje, je najbolj znana t.i. Luxemburg Income Study (LIS), ki vključuje nekatere visoko razvite industrijske države. V LIS raziskavi se uporabljajo različne mere neenake porazdelitve dohodka, kot revni pa so šteti vsi, ki razpolagajo z dohodkom, ki je manjši od polovice mediane ekvivalenta razpoložljivega dohodka vseh gospodinjstev (str. 125). Med številnimi rezultati LIS študije, ki jih opisuje Novakova, velja omeniti ugotovitev, da je stopnja odvisnosti populacije od tržnih (zaposlitvenih) dohodkov v različnih državah različna in da se razlike v porazdelitvi dohodka znotraj držav ne zmanjšujejo, ampak ponekod celo zvišujejo (npr. v ZDA).

V šestem, zelo kratkem, poglavju nam avtorica ponudi nekaj informacij o političnem boju proti revščini, ki ga že kar v naslovu poglavja pesimistično označi za boj z mlino na veter. Na vsega treh straneh nato opiše različne tipe držav blaginje, predpostavke na katerih le-ti temeljijo in pravice, ki jih zagotavljajo, omeni pa tudi dileme, ki jih bodo morale (predvsem evropske) države rešiti v svojih socialnih politikah. Nato na primerih različnih držav opiše, kakšne so bile politične percepcije problema revščine in kako so se vlade teh držav z njo spopadle. Zanimiv je predvsem primer Danske, kjer pasivno politiko (dajanje socialnih nadomestil in pomoči v denarju) nadomeščajo z aktivnim pristopom vključevanja revnih in t.i. socialno izključenih skupin v izobraževalne programe in v zaposlitve (tudi s posebnimi programi zaposlitve) ter poskušajo povečevati rotacijo med brezposelnostjo in zaposlenostjo. Toda, Novakova je do uspešnosti socialnih politik v boju proti revščini zelo skeptična, saj naj bi imela socialna politika le vlogo "gasilke" negativnih učinkov gospodarjenja, sicer pa izvajanje konkretnih socialnih politik ni bistveno zmanjšalo deležev revnih. Tako naj bi bila, po mnenju Mojce Novak, najboljša socialna politika kar dobra gospodarska politika sama - česar (če sem avtorico seveda prav razumela) ne gre brati v pomenu, da lahko dobra gospodarska politika kar nadomesti socialno politiko, ampak v pomenu, da je dobra gospodarska politika nujna podlaga za uspešnost socialnih ukrepov proti revščini.

V sedmem poglavju se bralec seznanja s temno sliko vzhodno-evropske realnosti. Podatki, ki so potrjevali obstoj revščine, so obstajali že v obdobju bivših komunističnih režimov, pa čeprav so le-ti obstoj revščine uradno zanikali. V letih tranzicije se je situacija samo poslabšala. Po eni strani vzhodne post-socialistične države nimajo zadostnih (ekonomskih) virov, da bi lahko reševale socialne probleme, po drugi strani pa jih v evforiji kapitalistične logike socialni problemi niti ne zanimajo pretirano. Nasproti močni državni administraciji pa (ob šibki civilni družbi) ni akterja, ki bi lahko deloval kot omembe vredna skupina pritiska za uveljavljanje socialnih pravic in so-

cialnih programov. Novakova predstavi nekaj podatkov iz redkih raziskav o dohodkih, življenjskih pogojih in revščini, ki so bile izvedene v zadnjih letih v vzhodno-evropskih državah (v Litvi, Romuniji, na Madžarskem, na Češkoslovaškem), večina s pomočjo zahodnih raziskovalnih organizacij in strokovnjakov. Delež revnih prebivalcev v vzhodno-evropskih državah narašča, posebej rizične skupine za revščino pa se ne razlikujejo bistveno od rizičnih skupin v zahodnih državah: brezposelni, upokoјenci, ženske (predvsem na podeželju), otroci, slabo izobraženi. Situacija revščine v vzhodno-evropskih državah nekoliko omilja vzporedna, polformalna ekonomija, ki omogoča preživetje. Toda, ugotavlja avtorica knjige, past revščine v vzhodnih državah v tranziciji niti ni toliko v dejanskem obsegu revščine, kot v tem ali jo državne administracije sploh priznavajo kot problem in ali jo sploh poskušajo kako zmanjševati. Na to je vezan tudi problem (administrativne) določitve meje revščine, ki je tudi meja upravičenosti za nekatere socialne pomoči - prenašanje zahodnih kriterijev bi bilo sicer zelo uporabno, a dostikrat ni ustrezno.

V osmem, zadnjem, poglavju bralec (končno) sreča Revno Slovenijo. Posebnih raziskav na temo revščine v Sloveniji še ni bilo, avtorica pa predstavi nekaj rezultatov raziskave Kvaliteta življenja iz let 1984 in 1991. Podatki o materialnem standardu (merjeno s kazalci stanovanjskega standarda in s kazalci opremljenosti gospodinjstva) kažejo na porast individualne blaginje prebivalcev Slovenije od leta 1984 do leta 1991. Toda subjektivna ocena stanja (izraženo pomanjkanje denarja oz. težave pri zagotavljanju denarja za nakup hrane in drugih osnovnih življenjskih potrebščin) kaže prav nasprotno sliko (poslabšanje stanja v obdobju med leti 1984 in 1991). Avtorica nato primerja značilnosti vseh anketiranih in oblikuje štiri modalne tipe materialno ogroženih (samski/nesamski za leto 1984 in samski/nesamski za leto 1991). Skupne karakteristike vseh štirih tipov materialno ogroženih so naslednje: gre za moške, v srednjih letih, z nižjo (v primeru nesamskih tudi srednjo) izobrazbo, ki živijo na podeželju in niso priseljenci. To seveda niso pravi podatki o revnih, za kar bi potrebovali konceptualno drugače zastavljeno raziskavo - za kar se avtorica knjige seveda zavzema. Za konec avtorica kritično analizira tudi slovensko socialno politiko oz. tisti njen del, ki se ukvarja z regulacijo socialne varnosti državljanov (zelo kritična je do dejstva, da se v uradnih dokumentih izraz revščina sploh ne uporablja). Avtorica navaja podatke o stalnem padanju realnega življenjskega standarda v Sloveniji v zadnjih desetih letih. Ob tem pa Zakon o socialnem varstvu iz leta 1992 prinaša spremembe, ki realno pomenijo krčenje pravic do družbene solidarnosti (nova regulacija izhaja iz minimalne plače in zagotavlja le minimalna sredstva za preživetje). Na to se vežejo številne težave pri ugotavljanju mejnih vrednosti življenjskih stroškov. Ob pregledu predlogov za novo metodologijo, je avtorica zelo kritična do zagovornikov minimalnih standardov po ameriškem vzgledu. In če je knjigo mogoče zaključiti provokativno, potem to Mojci Novak zagotovo uspe s trditvijo oz. podatkom, da se 80 odstotkov prebivalcev Slovenije preživlja zgolj s plačami, ki so enake ali nižje od povprečja, pri čemer gre za dohodke, ki omogočajo samo golo preživetje. 80 odstotkov prebivalcev Slovenije torej, po trditvah avtorice knjige, živi na samem robu absolutne revščine!

Branje knjige Mojce Novak je doživetje, ki zbuja številne misli in asociacije - vsak bralec bo to seveda moral preiskusiti sam. Za potrebe tega zapisa pa sem svoje misli oblikovala v tri pripombe ali boljše pomisleke, od katerih je prvi vsebinske narave, druga dva pa gre razumeti bolj kot diskusijska prispevka, na točkah, kjer se z avtorico knjige ne strinjam povsem.

Vsebinski pomislek se nanaša na številne koncepte in pojme, ki jih avtorica v tekstu navaja in uporablja, npr: revščina, kvaliteta življenja, življenjska raven, deprivacija, pomanjkanje, socialna izključenost, država blaginje ipd. Različni, v knjigi citirani, avtorji uporabljajo različne koncepte in izhajajo iz različnih teoretičnih predpostavk, ki jih Novakova sicer postavlja v kontekstualne okvire, pa tudi definicije posameznih pojmov večinoma navaja. Tisto, kar manjka, je eksplicitna teoretska razmejitve pojmov in konceptov, ki se pojavljajo skozi knjigo, oz. določitev njihovih medsebojnih relacij. Pogosto so namreč za opisovanje istega ali podobnega pojma ali dimenzije uporabljeni različni pojmi, pri čemer ni jasno ali gre zgolj za pojmovne substitute ali vendarle za opis različnih pojavov oz. dimenzij. Res je, da je revščina kompleksen pojav, opisovanje in raziskovanje tega pojma pa prav tako. Toda to je le še dodaten argument v prid potrebe po večji konceptualni jasnosti in preglednosti.

Prvi "diskusijski prispevek" se navezuje na vzroke za revščino (v sodobnih industrijskih družbah), ki sicer v knjigi niso nikjer posebej obdelani (kar je škoda). Se pa na različnih mestih v knjigi pojavi avtoričina teza oz. komentar, da je revščina odraz gibanja gospodarskih tokov in njihovih negativnih posledic na individualno blaginjo (str. 37) oz. neustreznega prilagajanja ljudi nanje (str. 55) oz. da je revščina disfunkcija delovanja ekonomskega sistema (str. 216). Razlogi za revščino so tako strukturne narave in nanje ni mogoče dosti vplivati - razen, seveda, z dobro gospodarsko politiko (str. 162). Kakšna naj bi ta gospodarska politika bila, avtorica ne pojasni, kot tudi ne, kako jo doseči. Toda moj prigovor je predvsem, da z razlago revščine oz. razlogov zanjo v sodobnih družbah pač ni mogoče tako hitro in poenostavljeno opraviti, še posebej ne v kontekstu sociologije, ki ponuja še cel spekter razlagalnih dejavnikov (ne le ekonomskega). Revščina tudi ni samo objektivni, strukturno pogojen pojav, ampak je potrebno upoštevati tudi kulturne, vrednotne in socializacijske vidike revščine (do katerih je avtorica knjige sicer zelo kritična, ker po njenem mnenju preveč poudarjajo individualno krivdo revnih za stanje v kakršnem so) - brez katerih, po mojem mnenju načina reprodukcije revščine ni mogoče zadovoljivo pojasniti. Seveda ne trdim, da zveze med ekonomskim sistemom in revščino ni, le nekoliko drugače in bolj kompleksno je, po mojem mnenju, oblikovana. V takorekoč vseh industrijsko razvitih evropskih državah so socialni sistemi tesno vezani na sistem zaposlenosti in izhajajo iz tihe predpostavke, ki se je v obdobju po II. svetovni vojni zdelo nevprašljiva - namreč, da sta ekonomska rast in razvoj nekaj trajnega in da bo dolgoročno mogoče zagotavljati visoke stopnje zaposlenosti prebivalstva. Velika večina prebivalstva naj bi si tako zagotavljala visoko življenjsko raven skozi dohodke iz (bolj ali manj trajnih) zaposlitev, skozi zaposlitve pa bi se tudi kvalificirala za prejemanje dohodkov iz naslova zavarovanja za tipične primere začasnega ali trajnega prenehanja aktivnosti. Za tiste, ki iz te sheme izpadejo, poskrbijo državni socialni programi, financirani iz dohodkov iz davkov. Zalom se je zgodil, ko so padle predpostavke tovrstnega sožitja med sistemom zaposlenosti in socialne varnosti: ko se je gospodarska rast ustavila ali celo nazadovala, novi ekonomski cikli pa niso več sprožali odpiranja novih delovnih mest in so vedno večje skupine začele za daljši čas ali celo trajno izpadati iz zaposlitev. Rezultati različnih raziskav (tudi tistih, ki jih v knjigi navaja Mojca Novak) kažejo, da je prav izločenost iz trga delovne sile ali pa opravljanje nestalnih, negotovih, delnih in slabo plačanih del t.i. sekundarnega segmenta trga, ena od najpogostejših karakteristik revnih (ki se ji pridružujejo še druge "rizične" lastnosti - kot npr. slaba izobrazba - in spremenjeni družinski in sploh življenjski vzorci - odraz le-teh je npr. povečevanje števila enoroditeljskih družin). Tako v državne socialne varnostne mreže padajo

vedno večje skupine prebivalcev (veliko jih v njih tudi trajno ostaja), zaradi česar države relativno zvišujejo kriterije za prejemanje raznih pomoči oz. znižujejo realno vrednost teh pomoči. Tovrstnega dogajanja seveda ne more presekat samo ustrezna gospodarska politika, kajti situacije zelo visoke stopnje trajne zaposlenosti verjetno ne bo nikoli več. Poleg tega gospodarska rast sama po sebi še zdaleč ne zagotavlja bolj enakomerne distribucije dohodkov v družbi - kar nenazadnje dokazuje tudi raziskava *Luxemburg Income Study*, ki jo Mojca Novak obširno opisuje v knjigi in katere rezultati kažejo, da so v približno enako (visoko) industrijsko razvitih državah stopnje odvisnosti prebivalstva od tržnih dohodkov različne ter da se neenakost distribucije v teh državah ne zmanjšuje, ampak ponekod celo povečuje. Za pojasnitev revščine v sodobnih družbah je torej, poleg ekonomskega faktorja, potrebno v razpravo vpeljati še kopico v knjigi prezrtih vidikov oz. tem, kot npr.: kakšno razmerje družbenih moči se skriva za posameznimi tipi držav blaginje oz. za njihovimi socialnimi politikami, kakšen je odnos posameznih tipov socialnih politik in držav do razmerij v distribuciji in redistribuciji dohodkov in do enakosti in neenakosti, kakšni so cilji izvajanja redistribucije (pri čemer ne gre le za socialno politiko, ampak tudi za davčno in še kakšno), kako se posamezne države blaginje legitimirajo in iz kakšnih prevladujočih vrednot izhajajo, kakšne socialne pravice svojim državljanom eksplicitno zagotavljajo in na kakšen način, kako je kontroliran dostop posameznikov do družbenih resursov, in najbrž še kaj.

Moj zadnji komentar se nanaša na podatke, s katerimi avtorica knjige v zadnjem poglavju opisuje stanje v Sloveniji in iz katerih izpelje sklep o ogromnem deležu populacije, ki živi (životari?) na robu revščine. Novakova je sicer sama skeptična do podatkov, ki so na voljo, in v tem se ji kaže pridružitii. Kljub temu pa se mi zdi, da bi avtorica razpoložljive podatke lahko bolje izkoristila (v knjigi je navedenih toliko tujih primerov dobre izkoriščenosti empiričnih podatkov, da se bralec kar razvadi) - zagotovo to velja vsaj za podatke raziskave o Kvaliteti življenja. Tako bi, na primer, ob ugotovitvi, da podatki raziskave o Kvaliteti življenja po eni strani kažejo na vedno boljši stanovanjski standard, opremljenost gospodinjstva in lastništvo večjih (dražjih) materialnih dobrin, po drugi strani pa na povečevanje deležev tistih, ki jim kdaj zmanjkuje/zmanjka denarja za hrano, kritje osnovnih stanovanjskih stroškov in obleko (str. 186), pričakovali, da bo avtorica obe ugotovitvi vsaj soočila in nam poskušala pojasniti sliko subjektivnih percepcij anketirancev - torej, koliko od tistih, ki so materialno nadstandardno opremljeni, trdi, da jim za osnovne življenjske potrebe zmanjkuje denarja. Potem bi seveda pričakovali, da bo avtorica materialno nadstandardno opremljene respondente v nadaljnji analizi materialno ogroženih izločila iz kategorije revnih (to je tistih, ki so izjavili, da jim zmanjkuje denarja) ali pa jih obravnavala kot posebno kategorijo. Tako pa modalni tipi materialno ogroženih (str. 195) kažejo precej nerazpoznavno sliko. Videti je, na primer, da so moški (tako samski kot nesamski), še posebej tisti v srednjih letih, bolj ogroženi z revščino kot ženske (!) - kar je bolj malo verjetno, saj so moški v srednjih letih ravno najbolj delovno aktiven del populacije. Avtorica knjige tudi strukturo gospodinjstva vpelje v analizo na nenavaden način: upošteva namreč samo ali anketiranec živi sam ali živi še s kom oz. v družini. Ali ima otroke, koliko, v katerih starostnih razredih, ali živi s partnerjem ali gre za enoroditeljsko družino - vse to je iz analize tipov materialno ogroženih izpuščeno, kljub temu, da podatki raziskave o Kvaliteti življenja upoštevanje teh dimenzij omogočajo brez večjih težav.

Ugotovitvam, da se življenjski standard določenim skupinam v Sloveniji znižuje, ni mogoče oporekati. Vprašanje pa je, ali se življenjski standard res znižuje kar 80 odstotkom prebivalstva in to tako resno, da že zdaj živijo na robu revščine. Če je temu res tako, potem to večina od njih prav dobro skriva. Vprašanj v zvezi z obsegom revščine v Sloveniji (tudi v preteklosti, predvsem pa danes) in s percepcijo o revščini v populaciji, na katera knjiga ni odgovorila, je še zelo veliko. In če bo Mojca Novak v svojem proučevanju problemov revščine dosledna, potem najbrž lahko pričakujemo naslednjo knjigo, ki se bo ukvarjala le z revščino v Sloveniji.

Martina Trbanc